bâtıl, çoğunluğu fâsid olarak niteler. Bu hususta rehnin taksime elverişli olup olmaması ya da müşâın üçüncü kişilere veya hissedara / hissedarlara rehin verilmesi arasında ayırım yapılmaz (Ali Haydar, II, 259-261). Yine Hanefîler sonradan meydana gelen şüyûun rehin akdini fâsid kılacağını kabul ederek bu konudaki kavramsal prensiplerini katı bir şekilde işletmişlerdir. Diğer üç doktrine göre ise müşâʻ hissenin rehne konu edilmesi geçerlidir; zira şüyû rehnin hükmü olan mürtehinin rehni satmasına veya alacağını elde etmede öncelikli hak sahibi olmasına mâni değildir (Şehâbeddin ez-Zencânî, s. 203). Ayrıca müşâʻ rehnedilirse mürtehin ile diğer hissedar / hissedarlar arasında bir tür mühâyee câri olur, dolayısıyla zilyedliğin parçalara ayrılmasında sakınca yoktur (Nevevî, IV, 39).

Yine Hanefî doktrininde, taksime elverişli bir malın şâyi hissesi üçüncü kişilere hibe edilemez, böyle bir malın müşâʻ olarak teslimiyle hibe akdi tamam olmaz ve akid hibe edilen kişi açısından mülkiyet doğurmaz. Zira hibe akdinde kabz şarttır ve şüyû kabzı engellemektedir (Kâsânî, VI, 120). Ayrıca bu tür mallardaki şâyi hissenin hibesi, bağışlayan tarafı malını taksim ederek hibe edilene teslim etme yükümlülüğü (kısmetü'd-damân) altına sokar; halbuki bu, teberruda bulunan kişiye külfet yüklenemeyeceği ilkesiyle çelişir (Osman b. Ali ez-Zeylaî, VI, 69). Hanefî fakihleri, taksime elverişli olmayan maldaki hissenin hibesini ise pay oranının belirli olması şartıyla mümkün görürler. Bu şekilde, sınırlı da olsa yapılan kabz zaruret sebebiyle yeterli görülmekte ve müşâʻ hisselerde hibe yolunun tamamen kapanmasının önüne geçilmek istenmektedir (Ali Haydar, II, 681, 683). Fakihlerin çoğunluğuna göre müşterek mülkiyete konu olan bir maldaki hissenin hibe edilmesi kural olarak câizdir; İbn Ebû Leylâ ise bu işlemin ancak paydaşlar arasında geçerli olacağı kanaatindedir. Vakıfta teslimi şart koştuğu için İmam Muhammed'e göre taksime elverişli olan maldaki müşâʻ hissenin vakfı da câiz değildir; taksime elverişli olmayan maldaki müşâʻ hissenin vakfı ise ittifakla câizdir. Müşâın âriyet ve karz akidlerine konu edilmesi diğer doktrinlerde olduğu gibi Hanefîler'de de sahihtir (Kâsânî, VI, 83, 220; Ali Haydar, II, 558).

Şâyi hisse ve müşâʻ terimleri esasen müşterek mülkiyete konu eşya üzerindeki hisseleri belirtmekle ve mülkiyet hakkıyla ilgili olmakla birlikte İslâm hukukunda ortaklaşa alacak haklarının da (şirket-i deyn) şâyi hisseye konu olabileceği kabul edilmiş (*Mecelle*, md. 1066) ve bu durumda müşâʻ ile ilgili bazı kuralların uygulanması benimsenmiştir (Osman b. Ali ez-Zeylaî, V, 45). Meselâ müşterek bir malın üçüncü kişi tarafından itlâf edilmesiyle doğan tazminat alacağı (deyn-i müşterek) mâlikler arasında mal üzerindeki hisseleri oranında müşterek olur (*Mecelle*, md. 1093; Mustafa Ahmed ez-Zerkā, I, 262). Özellikle Hanefî doktrininde hisseli bir alacak bu haliyle kabza, dolayısıyla kabzın gerekli görüldüğü taksime elverişli kabul edilmez. Bu sebeple deyn üzerinde zaten sınırlı olan tasarruf yetkisi müşterek deyn söz konusu olduğunda daha da daraltılır. Alacakta şüyû hükmünün en temel sonucu, alacaklılardan birinin borçludan kendi adına teslim aldığının her kısmı üzerinde diğer alacaklıların hisseleri oranında hak sahibi olmasıdır. Öte yandan menfaatler üzerindeki aynî haklarda da şüyû söz konusu olabilir ve bu durumda eşyanın aynı ile ilgili genel hükümler uygulanır (Ali Haydar, II, 712; Ali el-Hafîf, s. 164, 180). Bazı yazarlarca müşâʻ teriminin -yeri ve zamanı hakkında bir açıklama yapılmaksızın- geçmişte bazı İslâm ülkelerinde bir köy halkının arazi üzerindeki müşterek mülkiyetini ifade etmek üzere kullanıldığı da ileri sürülmekle beraber (*EI*[2] [İng.], VII, 666-667) ilgili hukukî metinlerde böyle bir kullanıma rastlanmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʻArab, "şyʻa" md.; Kâsânî, *Bedâʼiʻu'ṣ-ṣanâʼiʻ*, Beyrut 1986, IV, 180, 187-189; VI, 83, 120, 138, 142, 220; Şehâbeddin ez- Zencânî, *Taḫrîcü'l-fürûʻ ʻale'l-uṣûl* (nşr. M. Edîb Sâlih), Beyrut 1987, s. 203-205; Nevevî, *Ravżatü'ṭ-ṭâlibîn* (nşr. Züheyr eş-Şâvîş), Beyrut 1985, III, 243; IV, 38, 39, 305, 362; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-ḥaḳāʼiḳ*, Bulak 1315, V, 45, 126; VI, 69; Buhûtî, *Keşşâfü'l-ḳınâʻ*, III, 243, 546; IV, 305; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl*, Bulak 1308, V, 239; *Mecelle*, md. 138, 139, 215, 429-431, 1045, 1060, 1066, 1067, 1069, 1088, 1091, 1093, 1192, 1585; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 232-233, 706-708, 710, 712-713; II, 257-261, 558, 680, 681, 683, 712; III, 234-235, 269-270; İmran Öktem, *Kollektif Mülkiyetten İştirak Halinde Mülkiyete*, İstanbul 1946, s. 5; Mustafa Ahmed ez-Zerkā, *el-Fıḳhü'l-İslâmî fî s̱evbihi'l-cedîd*, Dımaşk 1967, I, 261-262, 277-280; Jale G. Akipek, *Türk Eşya Hukuku*, Ankara 1973, II, 21-26, 45-48; M. Kemal Oğuzman – Özer Seliçi, *Eşya Hukuku*, İstanbul 1978, s. 294-295, 326-335; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1987, III, 40-42, 44-45; Ali el-Hafîf, *el-Milkiyye fi'ş-şerîʻati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1990, s. 83, 157, 159, 164, 170, 180, 206-207; M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2001, s. 357; Halit Çalış, *İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlandırmaları*, Konya 2004, s. 74, 226; H. Gerber, "Mus̱ẖāʻ", *EI*[2] (İng.), VII, 666-667; Ch. Pellat, "Mus̱ẖāʻ", *a.e.*, VII, 667.

HASAN HACAK

MÜŞÂHEDAT
(المشاهدات)

Duyular vasıtasıyla tasdik edilen hükümler için kullanılan mantık terimi

(bk. ZARÛRİYYÂT).

MÜŞÂHEDE
(المشاهدة)

Allah'ın zuhur ve tecellilerini görme anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "görmek, şahitlik etmek, gözlemlemek; bir nesnenin hakikatine vâkıf olmak" anlamlarına gelen **müşâhede** kelimesi tasavvufta Allah'ın zuhur ve tecellilerini görmeyi, seyir ve temaşa etmeyi ifade eder. Müşâhedenin gözün müşâhedesi, kalbin müşâhedesi, ruhun müşâhedesi ve sırrın müşâhedesi gibi mertebeleri vardır. Gözle (basar) müşâhede hareket noktasıdır; bunun ilerisi kalp gözüyle (basîret) müşâhededir. Belli bir mânevî mertebede bulunan bir sâlike içinde bulunduğu mertebenin üstü gāibdir, onunla üst mertebeler arasında birçok perde (hicâb) bulunur. Sülûkün amacı bu perdeleri aşıp ardındaki ilâhî hakikatleri temaşa etmektir. Perdenin ötesindeki ilâhî hakikatler daha açık, daha nurlu ve daha latiftir. Perdelerin açılması konusu tasavvuf kaynaklarında muhâdara, mükâşefe ve müşâhede şeklinde üç aşamada ele alınır. Muhâdara, Hakk'ın zikrinin hâkimiyeti altında olan kalbin O'nun huzurunda bulunmasıdır. Muhâdara, Allah'ın var ve bir olduğunu gösteren delillerin sâlikte oluşturduğu mânevî halin neticesinde gerçekleşir. Mükâşefe delillere ihtiyaç kalmadan kalbin Hakk'ın huzurunda bulunmasıdır. Müşâhede ise hiçbir şüphe kalmadan Hakk'ın kalpte huzurudur; Cüneyd-i Bağdâdî'nin ifadesiyle sâlikin kendini kaybederek Hakk'ı bulmasıdır. Ayne'l-yakīn, ilme'l-yakīn ve hakka'l-yakīn de bu üç halin başka bir tarzda ifadesidir (Gazzâlî, *el-İmlâʼ*, I, 79).

Muhâdara sahibi delillerle bağlıdır; ona yol gösteren akıldır. Mükâşefe sahibi Allah'ın sıfatlarıyla ünsiyet halindedir; ilmi onu Hakk'a yaklaştırır. Müşâhede sahibi ise Hakk'ın vahdet deryasına dalmış olup mârifeti onu ifnâ etmiştir (Kuşeyrî, s. 226). Müşâhede haline "şühûdî fenâ" veya "vah-

det-i şühûd" gibi isimler verilmiştir. Muhâdarada akıl, mükâşefede ilim, müşâhedede mârifet merkezî bir ağırlığa sahiptir. Müşâhede hissî bir görme ve algılama değil mânevî ve ruhî bir keyfiyet olduğundan bu hali yaşamayanların onun mahiyetini kavraması mümkün değildir. Müşâhede fenâ, cezbe ve vecd gibi tasavvufî haller içinde gerçekleşir. Sâlik nefsinden fâni olup Hak'ta bâki olması nisbetinde bu hali yaşar. Ebû Osman el-Mekkî müşâhedeyi ardarda çakan şimşeklerle meydana gelen aydınlığa benzetir. *Kitâbü'l-Müşâhede* adıyla bir eser yazmış olan Ebû Osman müşâhedeyi bazan "huzur", bazan "yakīn ilmi ve bunun hakikatleri", bazan da "yakīnin ziyadeleşmiş şekli" olarak tarif eder (Serrâc, s. 100).

Müşâhede halini yaşayan velîlere ehl-i müşâhede veya ehl-i şühûd denir. Büyük velîler ve ârifler her şeyde Allah'ı müşâhede ettikleri gibi bütün varlıkları da O'nunla müşâhede ederler, müşâhedesiz geçirdikleri yılları yaşanmış saymazlar. Bâyezîd-i Bistâmî'nin yaşı sorulduğunda dört yaşında olduğunu, yetmiş yıl dünya hicabının ardında kaldığını, hicap içinde geçen zamanı ömürden saymadığını söylemesinin sebebi budur.

Hücvîrî biri yakīn halinin sahih oluşundan, diğeri muhabbet halinin baskın oluşundan kaynaklanan iki tür müşâhededen söz eder. "Hiçbir şey görmedim ki Allah'ı onda müşâhede etmiş olmayayım" diyen Muhammed b. Vâsi', bu sözüyle sahih bir yakīn ile Allah'ı o şeyde müşâhede ettiğini ifade etmek istemiştir. Çünkü o, fiili görmekte ve bu fiili görürken fâilini yani Allah'ı basîretiyle, fiili de basarı ile görmektedir. Ebû Bekir eş-Şiblî'nin, "Hiçbir şey görmedim ki o Allah olmasın" sözü muhabbetin galebesi ve müşâhedenin galeyanı ile, "Her şeyi Allah olarak gördüm" demektir. Muhabbet kendisini bütün varlıklardan tecrit ettiği için Şiblî her şeyi fâil olarak görmektedir. Hücvîrî'ye göre Muhammed b. Vâsi'in yolu istidlâl, Şiblî'nin yolu cezbedir (*Keşfü'l-maḥcûb*, s. 428).

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre üç türlü müşâhede vardır: Halkı Hak'ta müşâhede, Hakk'ı halkta müşâhede, Hakk'ı halksız müşâhede (*el-Fütûḥât*, II, 652). Mükâşefe hali müşâhede halinde daha mükemmeldir. Mükâşefe mâna ile, müşâhede zatla alâkalıdır. Müşâhede rü'yetten farklıdır. Rü'yet bilinen şeyi, müşâhede ise daha önce bilinmeyen bir hususu görmektir. Rü'yet zâhirle, müşâhede bâtınla ilgilidir. Müşâhede Allah'ın isim, fiil ve sıfatlarının tecellilerini temaşa etmektir. Allah'ın zâtını değil zâtî tecellisini temaşa etmek müşâhedenin en mükemmel şeklidir (*a.g.e.*, II, 748). Müşâhede mücâhedenin neticesi ve semeresidir. Nefsini arındırma yolunda çile çekmeyenlerin müşâhede haline ermeleri imkânsızdır. "Uğrumuzda mücâhede edenleri yollarımıza erdiririz" meâlindeki âyet (el-Ankebût 29/69) mücâhedesiz müşâhedenin olamayacağını gösterir.

Müşâhede halinin gerçekleşmesi için bu konudaki istek ve iradenin ortadan kalkması şarttır. Hz. Mûsâ'nın Allah'ı görmek istediği halde görememesi, buna karşılık Hz. Peygamber'in böyle bir talepte bulunmadığı halde O'nu görmesi bunu gösterir. Öte yandan Bâyezîd-i Bistâmî'nin, "Allah'ın öyle kulları vardır ki dünya ve âhirette bir lahza Allah'ı müşâhededen geri kalsalar mürted olurlardı" sözüyle büyük velîlerin sürekli müşâhede halinde olduğunu ifade etmek istemiştir. Yûnus Emre'nin, "Yûnus Emre gözün aç iki cihan dopdolu Hak"; "Can gözü O'nu gördü dil O'ndan haber verdi"; "Ol dost yüzün görelden aklım başıma gelmez benim"; "Ben bu dem seni gördüm nicesi sabreyleyem"; "Ben dost cemâlin görmüşem hûr u cinânı neylerem" gibi mısralarla müşâhede halini anlatır. Başlangıçta "Hak ile kulu arasındaki perdelerin teker teker kalkıp ilâhî tecellilerin temaşa edilmesi" anlamına gelen müşâhede sonraları "melekleri veya ölülerin ruhlarını, onların kabirdeki hallerini görme, gayba ait bazı hususları görüp onlardan haber verme" mânasında da kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma'*, s. 100, 415; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 118; Sülemî, *Ṭabaḳāt*, s. 561; Kuşeyrî, *er-Risâle* (nşr. Abdülhalîm Mahmûd), Kahire 1966, s. 225-226; Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb*, s. 427-428, 488; Gazzâlî, *İḥyâ'*, Kahire 1358/1939, II, 288; IV, 299, 308, 313; a.mlf., *el-İmlâ' 'an işkâlâti'l-İḥyâ'* (*İḥyâ'* içinde), I, 79; a.mlf., *el-Maḳṣadü'l-esnâ*, Kahire 1322, s. 91; Ebû Mansûr el-Abbâdî, *Şûfînâme* (nşr. Gulâm Hüseyn Yûsufî), Tahran 1347, s. 175; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 529; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, II, 651-652, 748; a.mlf., *Kitâbü'l-Fenâ' fi'l-müşâhede*, Beyrut 1367, s. 2-9; Necmeddîn-i Dâye, *Mirşâdü'l-'ibâd*, Tahran 1352 hş., s. 165; Kâşânî, *Iṣṭılâḥâtü'ṣ-ṣûfiyye*, s. 153; a.mlf., *Leṭâ'ifü'l-i'lâm* (nşr. Saîd Abdülfettâh), Kahire 1996, II, 603; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, III, 245; İbn Haldûn, *Şifâ'ü's-sâ'il*, s. 30, 33, 177; *el-Mu'cemü'ṣ-ṣûfî*, s. 659.

Süleyman Uludağ

MÜŞÂHEREHORÂN
(مشاهره خواران)

Osmanlı maliyesinde hazineden maaş ve tahsisat alan belirli bir grup için kullanılan terim.

Osmanlı Devleti'nde hazineden sorumlu maliye bürolarından biri olan küçük rûznâmçe kaleminden maaş tahsisi yapılan grupları belirten **müşâherehorân** tabiri, sözlükte "aylık ödemekle kiralama veya birini istihdam etme" anlamına gelen **müşâhere** kelimesiyle Farsça "yiyen" mânasındaki **hôrân** kelimesinden oluşmuştur ve "aylıklı, aylık alan" demektir. Hazineden maaş karşılığı verilen tahsisata da "müşâhere" denilir.

Müşâherehorân, bütün aylık alanlar için değil genellikle küçük rûznâmçe kaleminden maaş alan belirli gruplar için kullanıldığından küçük rûznâmçe kalemine "müşâherehorân kalemi" de denir. Bu kaleme ait defterlerin başında yer alan bölümde umumiyetle kimlere tahsisat yapıldığı belirtilir. Meselâ "mevâcib-i ağayân-ı rikâb-ı hümâyun ve müteferrikagân ve zevvâkîn ve çavuşân-ı dergâh-ı âlî ve gayrihim tâbi kalem-i müşâherehôrân hizâne-i âmire" başlığı (BA, KK, nr. 3401, s. 1; nr. 3402, s. 1; nr. 3507, vr. 1b; BA, *MAD*, nr. 2231, s. 2; nr. 6261, s. 3, 6) dikkat çeker. Defterlerde maaş alanlar için de "mevâcib-i cemaât-i müşâherehôrân-ı hizâne-i âmire" ifadesi yer alır (BA, D.KRZ, nr. 33120, s. 2).

Küçük rûznâmçe kaleminin teşekkülüyle müşâhere sınıfına giren görevlilere ne zamandan beri böyle bir tahsisat ayrıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fâtih Sultan Mehmed'in hükümdarlığının son yıllarında hazırlanan Teşkilât Kanunnâmesi'nde bu tabirlere rastlanmaz. II. Bayezid dönemine ait hazine rûznâmçe kayıtlarında ise maaş alan görevlilerin müşâherehorândan olduğu belirtilir (Barkan, *TTK Belgeler*, IX/13 [1979], s. 297, 303, 305, 307). Bu durum söz konusu tahsisatın II. Bayezid devrinde (1481-1512) kurumsallaştığına işaret eder. Bir bakıma çeşitli mârifet sahiplerine, bir özelliği olan devlet görevlilerine, bazı ulemâ sınıfına, edebiyat ve kültür çevreleri mensuplarına ek gelir ve destekleme amaçlı teşekkül etmiş olmalıdır; zamanla düzenli tahsisat özelliği kazanmıştır.

Bu kalemden Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, padişah hocası, bazı üst düzey devlet görevlileriyle ulemânın çocukları, Osmanlı Devleti'ne tâbi devletlerin hânedanlarına mensup kişiler, rikâbdar, rikâb-ı